

ISSN 2181-9238

GOLDEN SCRIPTS

OLTIN BITIGLAR

2021 Vol. 4

**www.navoiy-uni.uz
www.goldenscripts.navoiy-uni.uz**

ISSN 2181-9238

GOLDEN SCRIPTS

OLTIN BITIGLAR

2021 Vol. 4

www.navoiy-uni.uz
www.goldenscripts.navoiy-uni.uz

BOSH MUHARRIR	
Shuhrat Sirojiddinov	
 BOSH MUHARRIR	
O'RINBOSARI	
Karomat Mullaxo'jayeva (o'zbek)	
Qosimjon Ma'murov (ingliz)	
 MAS'UL KOTIB	
Ozoda Tojiboyeva	
 TAHRIR HAY'ATI	
Zaynobiddin Abdirashidov	
Karl Rayxl (Germaniya)	
Seyhan Tanju (Turkiya)	
Kamol Abdulla (Ozarbayjon)	
Vahit Turk (Turkiya)	
Isa Xabibeyli (Ozarbayjon)	
Benedek Peri (Vengriya)	
Teymur Kerimli (Ozarbayjon)	
Eunkyung Oh (Koreya)	
Mark Toutant (AQSh)	
Boqijon To'xliyev	
Qosimjon Sodiqov	
Nurbboy Jabborov	
G'aybulla Boboyorov	
Vali Savash (Turkiya)	
Kimura Satoru (Yaponiya)	
Hamidulla Dadaboyev	
Aftondil Erkinov	
Rashid Zohidov	
Baxtiyor Abdushukurov	
Almaz Ulvi (Ozarbayjon)	
Dilnavoz Yusupova	
Qo'ldosh Pardayev	
Elchin Ibrohimov (Ozarbayjon)	
Nodirbek Jo'raqo'ziyev	

MUNDARIJA	
 MATNSHUNOSLIK	
Oysara Madaliyeva	
“Turkiya kutubxonalaridagi Navoiy qo'lyozmalari” katalogi va uning ilmiy qimmat	4
 Orzigul Hamroyeva	
Abu Zakariyyo (Al-Xatib) at-Tabriziyning “Al-kafif il-aruz va al-qavofiy” (Aruz va qofiyaga oid kifoya) asarida aruz va qofiya tadqiqi	20
 Jasurbek Mahmudov	
Manbalarda futuvvat talqini	34
 Alisher Mahmudov	
Olmon adabiyotida salib yurishlariga oid tarixiy bitiklar (G.E.Lessing asarlari misolida)	46
 ADABIYOTSHUNOSLIK	
Yulduz Abdulhakimova	
Navoiy va Fuzuliy dostonlarining kompozitsion qurilishi	76
 Fayzulla Iskandarov	
Me'roj na'tlarda qorong'u kecha tasviri	92
 Oyjamol Boboqulova	
Rind, rindlik va rind timsoli etimologiyasi xususida	107

EDITOR IN CHIEF	
Shuhrat Sirojiddinov	
 DEPUTY EDITOR IN CHIEF	
Karomat Mullakhojaeva (Uzbek)	
Kasimjon Mamurov (English)	
 EXECUTIVE SECRETARY	
Ozoda Tojibaeva	
 EDITORIAL BOARD	
Zaynabiddin Abdirashidov	
Karl Rechl (Germany)	
Isa Habibeyli (Azerbaijan)	
Benedek Peri (Hungary)	
Teymur Kerimli (Azerbaijan)	
Eunkyung Oh (Korea)	
Mark Toutant (USA)	
Bakijan Tukhliev	
Kasimjan Sadikov	
Nurboy Jabborov	
Gaybullah Babayarov	
Vali Savash (Turkey)	
Onal Kaya (Turkey)	
Kimura Satoru (Japan)	
Vahit Turk (Turkey)	
Seyhan Tanju (Turkey)	
Aftandil Erkinov	
Rashid Zahidov	
Atabek Juraboev	
Bakhtiyar Abdushukurov	
Almaz Ulvi (Azerbaijan)	
Yusupova Dilnavoz	
Kuldosh Pardaev	
Elchin Ibrahimov (Azerbaijan)	
Nodirbek Jurakuziev	

CONTENTS	
 TEXTOLGY	
Oysara Madalieva	
Catalog of “Navoi Manuscripts in Turkish Libraries” and its contribution to Navoi studies	4
 Orzigul Hamroeva	
A study of rhyme and rhyme in Abu Zakariyya (Al-Khatib) at-Tabrizi's “Al kafi fi-l aruz va-l qavafiy”	20
 Jasurbek Mahmudov	
The interpretation of futuvvat in the sources	34
 Alisher Mahmudov	
Historical Inscriptions about the Crusade in German Literature (on the example of G.E.Lessing's works)	46
 LITERATURE	
Yulduz Abdulhakimova	
Compositional Structure of Navai and Fuzuli's Epic Poems	76
 Fayzulla Iskandarov	
Image of a dark night in Miraj nats	92
 Oyjamol Bobokulova	
About the etymology of Rind and Rind symbol	107

Abu Zakariyyo (Al-Xatib) at-Tabriziyning “Al-kafif il-aruz va al-qavofiy” (Aruz va qofiyaga oid kifoya) asarida aruz va qofiya tadqiqi

Orzigul Hamroyeva¹

Abstrakt

Mumtoz poetikaning nazariy asoslariga bag'ishlangan arabiy, forsiy va turkiy tillardagi risolalarda ilmi aruz, ilmi qofiya hamda ilmi bade' yaxlit holda taqdim etilgan va ularning aksariyati bir-birining ta'sirida bitilgan. Abu Zakariyyo (Al-Xatib) at-Tabriziyning “Al-kafif il-aruz va al-qavofiy” (“Aruz va qofiyaga oid kifoya”) risolasi ana shunday manbalardan biridir. “Al-kafif il-aruz va al-qavofiy” (“Aruz va qofiyaga oid kifoya”) asari aruz hamda qofiya ilmiga bag'ishlangan arab tilidagi muhim risola bo'lib, unda ilmi bade'ga oid nazariy fikrlar keltirilmagan. Aruz doiralariga bag'ishlangan ushbu risolada vazn va qofiya uyg'unligi o'ziga xos tizimda nazariy jihatdan asoslab berilgan.

Kalit so'zlar: *katalog, qo'lyozma, kulliyot, tavsif, devon, doston.*

Kirish

Xatib Tabriziyning “Al-kafif il-aruz va al-qavofiy” (“Aruz va qofiyaga oid kifoya”) asari mumtoz poetika tarkibiy qismlari: aruz va qofiya tizimini birbutunlikda tadqiq etishga bag'ishlangan muhim manbalardan biridir. XII asrga mansub ushbu manba arab tilida bitilgan. Xatib Tabriziy bu risolada Xalil ibn Ahmad va Abulhasan Axfash Balxiyning bu masalaga oid fikrlarini, nazariy qarqshlarini yangicha yondashuv asosida qiyosiy tadqiq etib, aruz vazni zahirida qofiya tizimini ham tahlil qiladi, bu ikki ilmni birbutunlikda taqdim etadi. Xatib Tabriziyning “Al-kafif-il aruz va al-qavofiy” asari D. V.Frolov tomonidan rus tiliga tarjima qilingan.

---

¹ *Hamroyeva Orzigul Jalolovna* – filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent, Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat o'zbek tili va adabiyoti universiteti.

E-pochta: arguvon87@mail.ru

ORCID ID: 0000-0002-3904-9712

Iqtibos uchun: Hamroyeva, O. J. 2021. “Abu Zakariyyo (Al-Xatib) at-Tabriziyning “Al-kafif il-aruz va al-qavofiy” (Aruz va qofiyaga oid kifoya) asarida aruz va qofiya tadqiqi”. *Oltin bitiglar* 4: 20—33.

Aruz doiralariida mumtoz qofiyaning o'rni

Xatib Tabriziyning "Al-kafif il-aruz va al-qavofiy" asari Alloh hamdi, payg'ambarimiz Muhammad s.a.v. na'ti bilan boshlanadi. Kirish qismining o'zidayoq muallif aruz, zihof, qofiya, rukn, zarb, vazn tushunchalarini umumiy holatda izohlaydi.

Xatib Tabriziy aruz doiralari asosida doiralar tarkibidagi bahrlar va ularning vaznlari, ruknlarini birma-bir tushuntiradi. Asarda "*Birinchi doira: tavil, madid, basit*", "*Ikkinchi doira: vofir va komil*", "*Uchinchi doira: hazaj, rajaz, ramal*", "*To'rtinchi doira: sari', munsarihi, xafif, muzori', muqtazab, mujtass*", "*Beshinchi doira: faqat mutaqorib asosida*" sarlavhalari ostida ilmiy-nazariy ma'lumotlar keltirilib, arabiy bayt va misralar yordamida tushuntiriladi. Asar so'ngida 45 so'z izohidan iborat lug'at qismi keltirilgan bo'lib, unda aruz va qofiyaga oid tushunchalar birma-bir izohlanadi.

Asarning tarkibiy qismi

Dastlab aruz vazni tilshunoslik fanlari doirasida o'rganilgan. Leksikografiya va grammatika fanlari bilan bevosita aloqada bo'lgan. X asrga kelib fanlar ilmiy jihatdan tasniflanib, she'riyatning bir qismi sifatida ajralib chiqadi. Xatib Tabriziy aruz vaznini izohlashda she'riyatning bir qismi sifatidagi vazifani alohida ta'kidlab o'tadi: "She'riyat – muayyan tizimga, vaznga, qofiyaga bo'ysundirilgan nutqdir [Tabriziy 1991, 245]. Mahmud Zamaxshariy ham she'rda gi ayni xususiyatlarni tilga oladi [Zamaxshariy 1989, 13]. Xususan, she'riyat uchun lafz, ma'no, vazn, qofiya asosiy tamoyil ekanligini ta'kidlaydi. Ibn Rashiq ham bu tamoyillarga alohida e'tibor bergan holda she'rga ta'rif beradi [Rashiq 1972, 45]. Xatib Tabriziyning "Al-kafif il-aruz va al-qavofiy" asari Xalil ibn Ahmad nazariyasi asosida yaratilgan manbalardan biridir.

Xatib Tabriziy aruzni she'rning asosiy o'lchovi sifatida baholaydi. Aruz so'zining *tomon, yo'nalish* ma'nolarini asos sifatida keltiradi. Ibn Rashiq "Al-Umda fi mahosin ash-shi'r va adabi va naqdi" asarida "aruzning misraning oxirgi rukni sifatida nomlanishi"ga e'tibor qaratadi [Rashiq 1972, 45].

Xatib Tabriziy keyingi tushuncha sifatida sabab, vatad va fosila juzvlarni birma-bir izohlaydi. Olim har qanday she'r sabab, vatad va fosila juzvlaridan iborat bo'lishini ta'kidlaydi. Sabab juzvining ikki: sababi xafif va sababi saqil; vatad juzvining ikki: vatadi majmu' va vatadi mafruq; fosila juzvining ikki: fosilayi sug'ro va fosilayi kubro turlarini izohlab, misollar keltiradi.

Olim she'r tarkibiy qismlaridan biri – baytning ma'nosini

berishda undagi ruknlarga alohida e'tibor qaratadi. Bayt ikki misradan iborat bo'lib, musarra' deb nomlanib, zarb va aruzdan iborat bo'ladi. Bunda misralar o'zaro qofiyalangan bo'lishi shart emas. Aksincha, misralardagi oxirgi ruknlar, ya'ni zarb va aruzning o'zaro bir xil qofiyaga ega bo'lishi ham bayt deb nomlanib, bunday bayt mukaffa' bayt sifatida keltiriladi.

Sadr /aruz.

Ibtido /ajuz (zarb)

Mukaffa' bayt zarb qismining oxirgi rukni **mafoiylun** (V - - -) (hazaj) rukni bilan tugasa, aruz qismi ham aynan **mafoiylun** rukni bilan tugashi shart. Yoki zarb **fauvlun** (V - -) (mutaqorib) rukni bilan yakunlasa, o'z-o'zidan aruz qismi ham **fauvlun** rukni bilan yakunlanadi. Shu orqali Xatib Tabriziy baytdagi qofiyadosh so'zlar ruknlararo ham aynan bo'lishi kerakligini ta'kidlaydi.

لا يا صبا نجد متى هجت من نجد

[A-la: ya: saba: najdin mata: xijta min najdi]

ma/fo/iy/lun

V - - -

لقد زادني مسراك وجدا على وجد

[Lakad za:dani: masra:ka va'jdan ala: va'jdi]

ma/fo/iy/lun

V - - -

Yoki:

اجارة بيتينا أبوك غيور

وميسور مايرجى لديك عسير

[A-dja-rata baytayna: abu:ki gayu:ru]

fa/uv/lun

V - -

[Va-maysu:ru ma: yurja: ladaiki asi:ru]

fa/uv/lun.

V - -

Mumtoz qofiya nazariyasida qofiya harflaridagi xatoliklar (*uyubi qofiya*): *iyto*, *ikfo*, *sinod*, *iqvo* alohida izohlanadi. Xatib Tabriziy garchi qofiyadagi kamchiliklarni nomma-nom keltirmasada, baytdagi zarb va aruz ruknlarining qofiya jihatidan o'zaro mos tushmasligini aytib o'tadi.

____ قفا نيك من ذكرى حبيب و منزل

____ بسقط اللوى بين الدخول فحومل

[Kifa: nabki min zikra: xabi:bin va-manzili:

Bi-sikti-liva: bayna:d-daxu:li fa-xaumali].

Tahlil uchun olingan baytlar o'zaro qofiyalangan bo'lib, olim misralardagi zarb va aruz ruknlari o'zaro qofiyalanmasligi ham mumkinligini alohida ta'kidlaydi. Agar she'r qasida janriga mansub bo'lsa, misralar o'zaro qofiyalanmasligi (musmat) mumkinligini Zuur Rummiyning basit bahrida yozilgan quyidagi bayti bilan isbotlaydi.

آن ترسمت من حرقا منزلة
ما الصباية من عينيك مسجوم
[A-an tarassamta min harka:'a manzidatan,
Ma:'u-s-saba:bati min aynayka masju:mu:].

Aruz doiralari tasnifi

Olim aruz doiralari birinchisi sifatida **tavil**, **madid** va **basit** bahrlaridan tarkib topgan doira xususida fikr yuritadi. Manbadagi ma'lumotlar o'ziga xos tizim asosida shakllantirilgan. Unda dastlab **tavil** bahri vazni xususida ma'lumot beriladi. Tavil eng uzun she'riy misra sifatida ta'riflanib, **fauvlun (V - -)** va **mafoiylun (V - - -)** ruknlarining takrori natijasida hosil bo'lishi aytiladi. Olim namunalar berayotganda dastlab qofiyasiz misralarni, so'ng o'zaro qofiyadosh ruknlar asosiga qurilgan baytlarni keltiradi.

الا انعم صباها ايها الطلل البالى
[A-lana'm sabaahan ayyuha-t-talalu-l-baali]
Fauvlun / mafoiylun / fauylun / mafoiylun
V - - / V - - - / V - - / V - V -

وهل ينعمن من كان فى العصر الخالى
[Va-hal yan iman man kaana fi-l- usuri-l—xaali]
Faulun / mafoiylun / fauylun / mafoiylun
V - - / V - - - / V - - / V - V -

Zarb va aruzning aynan rukniy qofiyalanishiga namuna sifatida Muallaqi Zuhayroning quyidagi bayti keltiriladi:

امن ام اوفى دمنة لم تكلم
[A-min ummi ayfaa dimnatun lam takallami]
fauvlun / mafoiylun / fauylun / mafoiylun
V - - / V - - - / V - - / V - V -

بحومانة الدراج فالمتثل
[Bi-xaumaa nati-d-darraa-ji fa-l-mutasallami]
fauvlun / mafoiylun / fauylun / mafoiylun

V - - / V - - - / V - - / V - V -

Xatib Tabriziy juda ko'p o'rinlarda Xalil ibn Ahmad va Ax-fash Balxiy fikrlarini qiyosiy tahlil qiladi. Olim bu doiraga kiruvchi **madid** bahrini alohida sarlavha ostida keltirib, chizmasi va ruknla-rini birma-bir izohlaydi. Ayni tizim: o'zaro qofiyadosh va qofiyasiz ruknlardan tarkib topgan baytlardan namunalar keltiradi. Bilamizki, madid bahri musaddas ruknli vaznlarga ega bo'lib, **foilotun (- V - -)** va **foilun (- V -)** ruknlarining takroridan hosil qilinadi.

Qofiyasiz bayt:

يا لېكر انشرو لى كېكلىين

[Yaa la bakrin anshiruu lii kulayban]

foilotun / foilun / foilotun

- V - - / - V - / - V - -

يالېكر اين اى نلفرارو

[Yaa la bakrin ayna ay na-l-firaa ru]

foilotun / foilun / foilotun

- V - - / - V - / - V - -

Ruknlari qofiyaga ega bayt:

يالېكر اين اى نلفرارو

[Yaa la-bakrin ayna ayna-l-firaaru]

foilotun / foilun / foilotun

- V - - / - V - / - V - -

ليس لى بعد كليب قرارو

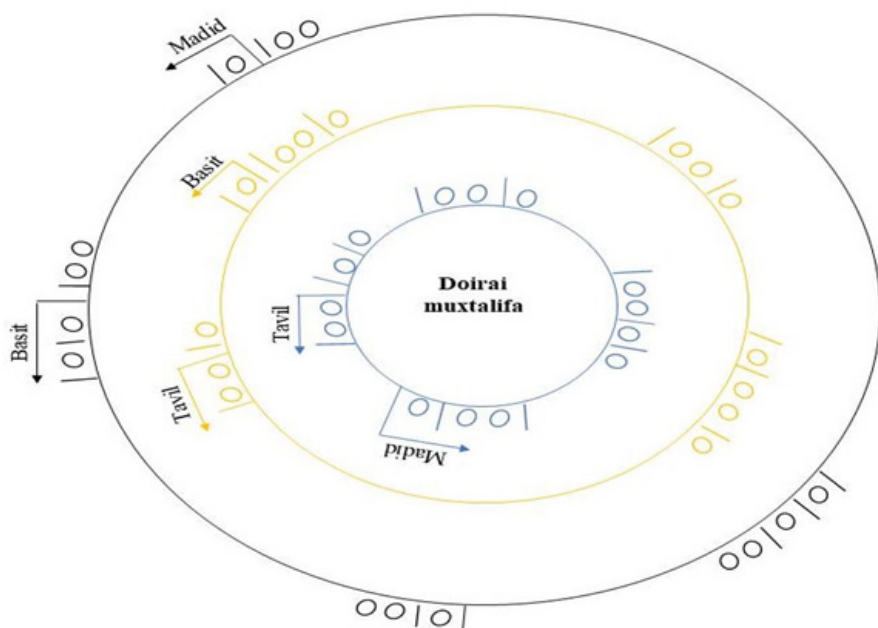
[Laysa lii ba'da kulaybin karaaru]

foilotun / foilun / foilotun

- V - - / - V - / - V - -

Muallif bahr vaznlarini alohida tushuntiradi. Rukn tarkibida-gi zihoflardagi o'zgarishlarni birma-bir izohlab, **maqsur**, **mahzuf**, **maqtu'** kabi vazniy turlarni ham qofiyali va qofiyasiz baytlardan iborat namunalar asosida tushuntiradi.

Xalil ibn Ahmad tomonidan "Doirai muxtalifa" deb nom-langan ushbu doira tarkibida **basit** bahri ham o'rin egallagan. Ba-sit bahri musamman va musaddas ruknli vazn bo'lib, **mustaf'ilun (- - V -)** va **foilun (- V -)** ruknlarining takroridan hosil qilinadi. Olim basit bahri vaznlari doirasida **maxbun**, **maqtu'**, **muzol** shaklli vaznlarga batafsil to'xtalib, ularning bunday nomlanish sababi-ni izohlaydi. "Doirai muxtalifa"ni tushuntirar ekan, aynan Xalil ibn Ahmad keltirgan chizmani taqdim etadi.

Xatib Tabriziy keyingi doira sifatida aruzshunoslikda “Doirai mu’talifa” nomi bilan ataladigan **vofir** va **komil** bahrlari ruknlaridan tarkib topadigan doira xususida to’xtaladi. Vofir bahri **mafo’ilatun (V - V V -)** ruknining takroridan hosil bo’lib, musaddas va musamman ruknli vaznlardan iborat.

Qofiyali ruknlardan tarkib topgan musaddas ruknli bayt:

A-la hubbii bi-sahniki fa-sbahiina

Mafo’ilatun / mafo’ilatun / mafo’ilatun

V - VV - / V - V V - / V - V V -

Va-laa tubqi xumuura-l-andariinaa.

Mafo’ilatun / mafo’ilatun / mafo’ilatun

V - VV - / V - V V - / V - V V -

Xatib Tabriziy vofir bahrining murabba’ ruknli vazniga ham alohida to’xtalib o’tadi. Bu bahrning solim shakli shoirlar ijodida ko’plab uchrashinini ta’kidlab, namunalar keltiradi:

الوما يا بنى اسد

[A-luman yaa banii asadii]

Mafo’ilatun / mafo’ilatun

V - VV - / V - V V -

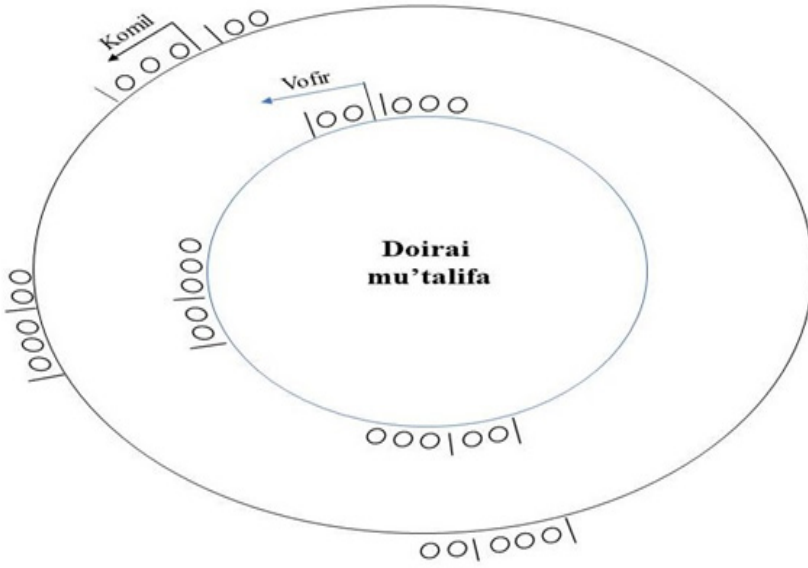
على الاد نين والبعسد

[Ala-l-adnayna va-l-boadi]

Mafo’ilatun / mafo’ilatun

V - VV - / V - V V -

“Doirai mu’talifa” doirasining ikkinchi bahri **komil** bahri hisoblanadi. Xatib Tabriziy komil bahrining musaddas va musamman ruknli vaznlarini alohida izohlaydi. Olim dastlab bahr vaznlari, ruknlari va chizmasini keltiradi. So’ng baytlar asosida tushuntiradi. Muayyan tizim asosida Xalil ibn Ahmad taqdim etgan “Doirai mu’talifa”ning chizmasini keltiradi.

Bilamizki, ruknlar zihoflardan tashkil topadi. Olim bahr ruknlarini berib bo’lganidan so’ng ruknlar uchun asos bo’ladigan zihoflar ta’rifini beradi. Xatib Tabriziy bu tizimni asar so’ngiga qadar asosiy mezon qilib olgan. “**Hazaj bahri ruknlari**” sarlavhalari qismida hijolarning holati natijasida hosil bo’lgan zihoflar va ularning yig’indisidan tashkil topgan ruknlarni keltirib, namunalar beradi.

Kaff zihofi *hazaj*, *ramal*, *qarib*, *muzori*’ va *mushokil* bahlari vaznlarida ishlatiladi. Kaff **mafoiylun (hazaj)**, **foilotun (ramal)**, **mutasfi’lun (rajaz)** asliy ruknlarining oxirgi sababi xafifning oxirgi harfini olib tashlash orqali hosil qilinadi.

Mafoiylun (V - - -)   *mafoiylu* (V - - V)

Foilotun (- V - -)   *foilotu* (- V - -)

Mustaf’ilun (- - V -)   *mustaf’ilu* (- - V -) [Yusupova D. 2019,

82].

Rajaz bahri vaznlari bilan tanishtirganda **tayy**, **xabl** kabi zihoflariga e’tiborni qaratadi. Zihoflar natijasida hosil bo’lgan ruknlar keltiriladi.

Tayy zihofi – mufta’ilun

ما ولدت والدت من ولد

[Maa valadat / vaalidatun / min valadin]

Mufta'ilun / mufta'ilun / mufta'ilun

- V V - / - V V - / - V V -

Xabl zihofi - foilatun

وثقل منعخى ر طلبن

[Va-siqalin / man'a xai / ra talabin]

Foilatun / foilatun / foilatun

- V V - / - V V - / - V V -

Ma'lumki, tayy – **musta'filun** (- - V -) va **maf'uvlotu** (- - - V) asliy ruknlaridan f sokin harfini olib tashlash natijasida hosil qilindi. Natijada **mustailun** (- V V -) va **ma'ulotu** (- V - V) ruknlari hosil qilinadi. Ularni o'ziga teng **muftailun** (- V V -) va **foilotu** (- V - V) ruknlari bilan almashtirish mumkin [Yusupova D. 2019, 82].

"Al-kafif-il aruz va-al qavofiy"da uchinchi doira sifatida **hazaj, ramal, rajaz** bahrlari ruknlariga tayanuvchi, aruzshunoslikda "Doirai mushtabiha" deb nomlangan doira tadqiq etiladi. Ilk bahr sifatida an'anaviy, musta'mal bahrlardan biri hazaj bahri vaznlari, ruknlari izohlanadi. Bilamizki, hazaj bahri asliy (mafoiylun) ruknlardan tarkib topgan bahr bo'lib, musamman va musaddas ruknli vaznlarni o'z ichiga oladi.

Qofiyasiz bayt:

عفا منا ا لليلسه بفلا ملا حفلغمر

[Afaa min'a / li layla-sah / bu fa-l-amlu / hu fa-l-gamru]

Mafoiylun / mafoiylun / mafoiylun / mafoiylun

V - - - / V - - - / V - - - / V - - -

Xatib Tabriziy ruknlari qofiyalangan misraga o'zaro ichki qofiyaga ega misralardan namuna keltiradi. Har ikki rukn orasidagi bu qofiya tizimi badiiyat ilmida alohida san'at sifatida o'rganiladi.

اداك الرجل السهمى فاصبحت اخام

[Adaa ka-r-radjulu-s-sahmi // fa -asbahto axaa xammi]

mafoiylun / mafoiylun / mafoiylun / mafoiylun

V - - - / V - - - / V - - - / V - - -

Bu holat qolgan bahrlar izohida ham kuzatiladi. Xususan, ramal bahrining **foilotun** rukni zihoflar natijasida o'zgarishga uchrashi, vazniy holati qofiyali va qofiyasiz ko'rinishda misralar misolida tushuntiriladi.

حملت للبين اظعان فدموع العين تهتان

[Hummilat li-l-bayni az aan // fa-dumuu u-l-ayni taxtaan]

Foilotun / foilotun // foilotun / foilotun

-V - - / - V - - // - V - - / - V - -

Ramal bahri vaznlari haqida so'z borganda, muallif xabn va

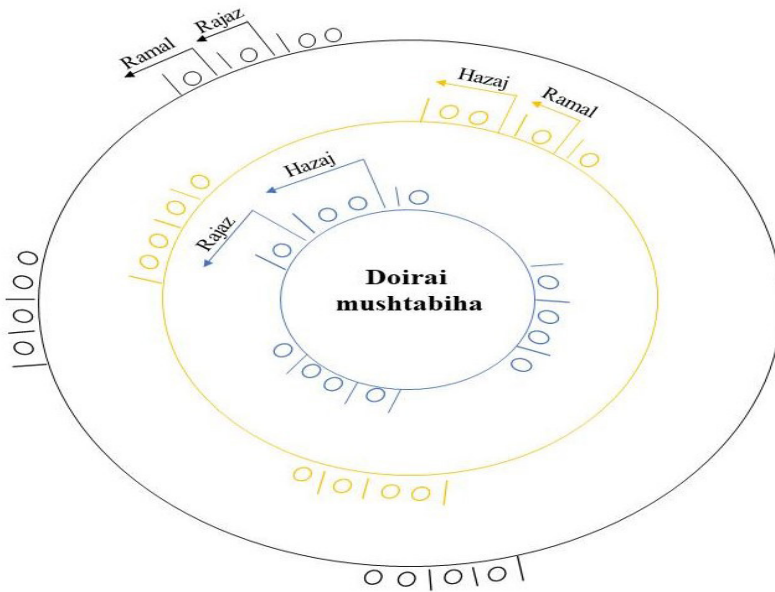
shakl zihoflarining o'zgarishiga e'tiborni qaratadi. Xabn zihofi asliy ruknlardagi sababi xafifning sokin harfini tashlab yuborish orqali hosil qilinadi. Bu holat, odatda, birinchi hijoda sodir bo'ladi:

foilotun (- V - -)

failotun (V V - -)

foilun (- V -)

failun (V V -)

Aruzshunoslikda nisbatan murakkabroq, qiyin doiralardan biri – “Doirai mujtaliba”dir. U oltita bahr: **sari’**, **munsarih**, **xafif**, **muzori’**, **muqtazab**, **mujtass** asosida shakllanadi. Bu doira forsiy aruzga oid manbalarda deyarli uchramaydi. Xatib Tabriziy o’z asarida buni 4-doira sifatida keltirgan. Ushbu bahrlar **mustaf’ilun** (- - V -) va **foilotun** (- V - -) ruknlarining qo’shiluvidan hosil bo’lgani bois bir doira atrofiga birlashgan. Xatib Tabriziy doira tarkibidagi olti bahrning zihofiy o’zgarishga uchragan ruknlari asosida nazariy ma’lumotlarni keltirib, masalani misralarga asoslangan holda tizimga solib tushuntirgan.

Qofiyasiz bayt:

ها هـلجوى رسمنـذا تل غضا

[Xaadja-l-hava / rasmun bi-zaa/ ti-l-g’ada,]

Mustaf’ilun / *mustaf’ilun* / *foilun*,

- V - / - - V - / - V -

مخلو لقن مستعجمن مخلو

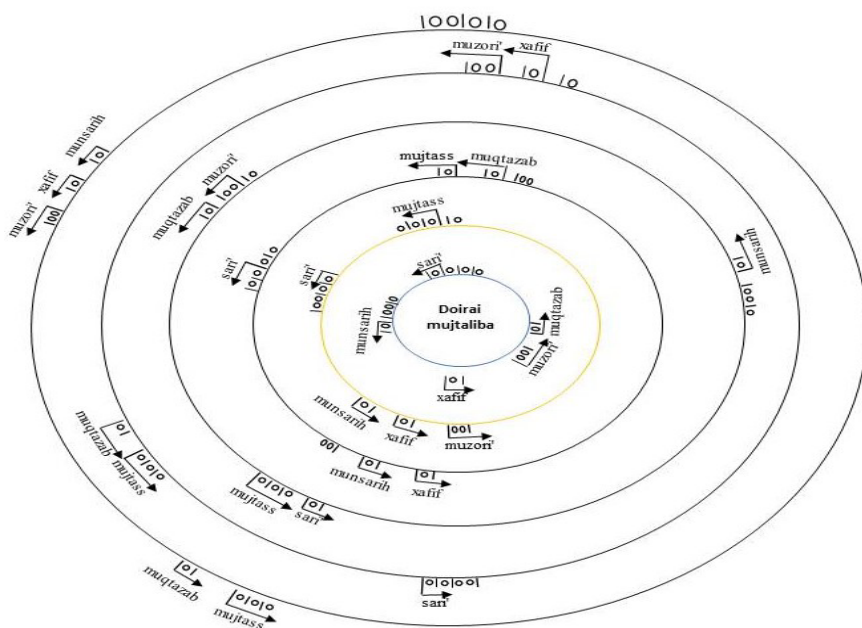
[Muxlaulikun / musta’jimun / muxvilu]

Mustaf’ilun / *mustaf’ilun* / *foilun*,

- V - / - - V - / - V -

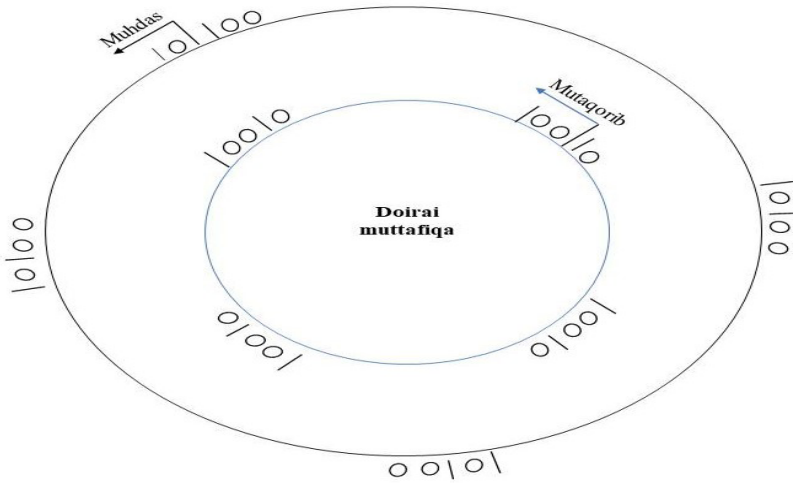
Qofiyali bayt:

يا هند يا اخت بنى عامر
[Yaa hindu ya uxta banii aamiri,]
Mustaʿfilun / mustaʿfilun / foilun,
- - V - / - - V - / - V -
لست على هجرک بالصابر
[Lastu alaa hajriki bi-s-sabiri]
Mustaʿfilun / mustaʿfilun / foilun,
- - V - / - - V - / - V -

Xatib Tabriziy beshinchi doira sifatida faqat mutaqorib bahridan tashkil topgan doirani keltiradi. Bu doirani Xalil ibn Ahmad faqat bir ***mutaqorib***, yagona bahrdan tashkil topgan doira sifatida taqdim etgan. Mutaqorib musamman ruknli vaznlarga ega bo'lib, ***fauvlun (V - -)*** asl rukni asosida yuzaga keladi. Mutaqoribning bir rukni 3 zihofdan iborat bo'lgani uchun ham qisqa o'lchamga ega, shuning uchun aruzshunoslikda uning musamman ruknli vaznlari borligi aytiladi. Xatib Tabriziy Xalil ibn Ahmad keltirgan bu doira bir bahrdan tashkil topgan bo'lsa-da, uning doiralari orasida foilun rukni ham mavjudligini keltirib o'tadi.

fauvlun / fau vlun / fau vlun / fau vlun
V - - / V - - / V - - / V - -

Xatib Tabriziy asar so'ngida qisqacha lug'at qismini keltiradi. Aruzga oid atamalar sharhini beradi:

Xulosa

Xatib Tabriziy aruz vazniga oid o'ziga xos risola yozdi. Risola tarkibiy tuzilishi va ma'lumotlar darajasiga ko'ra boshqa risolalardan tubdan farq qiladi. Olim aruz doiralarini batafsil izohlab, asl manbalarga murojaat qiladi. Xalil ibn Ahmad doiralarini asos sifatida keltiradi.

Asar so'ngida muallif qisqacha lug'at hamda aruzga oid atamalar sharhini taqdim etgan.

Xatib Tabriziy "Al-kafif il-aruz va al-qavofiy (Aruz va qofiya haqida kifoya)" asarida aruz doiralarini tushuntirish barobarida ularning qofiya tizimi haqida ham ma'lumot beradi. Bu orqali qofiyali va qofiyasiz baytlarning o'ziga xos xususiyatlarini ko'rsatadi.

Olim aruzning beshta doirasini izohlar ekan, Xalil ibn Ahmad kashf etgan doiralar bilan cheklanadi. Ularni o'zgarishsiz keltiradi. Xatib Tabriziyning ushbu risolasi aruzga oid risolalarning dastlabki namunalari hisoblanadi. Aruzga oid manbalarda Xalil ibn Ahmad taqdim etgan beshta aruz doirasi va ularning nomlanishi haqida ma'lumot keltiriladi, biroq bu doiralar va ularning baytlar asosidagi izohi yetib kelmaganligi ta'kidlanadi. Bu borada Xatib Tabriziyning "Al-kafif il-aruz va al-qavofiy" asarini asosiy manbalardan biri deb e'tirof etish mumkin.

Xatib Tabriziy aruz doiralarini izohlar ekan, ularni qofiyali va qofiyasiz baytlar asosida qiyoslab tahlil qilish usulidan foydaladi.

Aruz atamalari izohiga bag'ishlangan lug'at orqali atamaning

atama (vazifasi) va istilohiy ma'nolarini taqqoslaydi. Bu esa atamalarning vazifasini anglashda muhim ahamiyatga ega.

Adabiyotlar

- Ат-Табризий, Абу Закариййа (ал-Хатиб) 1991. *Ал-кафи фи-л-аруд ва-л-кавафи (перевод с арабского, исследование и комментарий Д.В.Фролов). Классический арабский стих. История и теория аруда*. Москва: Наука.
- Ибн Рашиқ. 1972. *Ал-Умда фи маҳосин аш-шиър ва-адаби ва-нақди*. 4-е изд. Т. 1-2. Байрут.
- Крачковский, И.Ю. 1956. *Арабская поэтика в IX в.* Избранные произведения. Т.2. Москва.
- Замахшарий, М. 1989. *Ал-Қистос ал-мустақим фи илм-ил-аруз*. Байрут: Мактабат ул-амориф.
- Мусульманкулов, Р. 1989. *Персидско-таджикская классическая поэтика X-XV вв.* Москва: Наука.
- Самарқандий, Низомий Арузий. 1986. *Нодир ҳикоялар*. Тошкент: Ғафур Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриёти.
- Туси, Носир ад-Дин. 1325. *Ми'йар ал-аш'ор*. Техрон.
- Тўйчиев, У. 2011. *Ўзбек адабиётида бадиийлик мезонлари ва уларнинг маромлари*. Тошкент: Янги аср авлоди.
- Розий, Ш. 1991. *Ал-Муъжам фи маъойири ашъору-л-ажам*. Душанбе: Адиб.
- Тарозий, А. 1996. *Фунуну-л-балоға*. Тошкент: Хазина.
- Юсупова, Д. 1991. *Темурийлар давридаги арузга доир рисоаларнинг қиёсий таҳлили*. Тошкент: Таълим-медиа.

A study of rhyme and rhyme in Abu Zakariyya (Al-Khatib) at-Tabrizi's "Al kafi fi-l aruz va-l qavafiy"

Orzigul Hamroeva¹

Abstract

Although most of the treatises on the theoretical foundations of classical poetics in Arabic, Persian and Turkish are devoted to the science of aruz, the science of rhyme, and the science of art as a whole, these treatises were created under the influence of each other. One of the sources is Abu Zakari's (Al-Khatib) at-Tabrizi's treatise, "Al-kafi fi-l aruzva-l qavafi (Suffice it to say about Aruz and rhyme). "Al-kafi fi-l aruzva-l qavafiy ("Aruz and enough about rhyme") is an important treatise in Arabic on the science of aruz and rhyme, which does not contain theoretical ideas about the science of bade. This pamphlet is devoted to the circles of desire, and the scientist has proved on a theoretical basis the harmony of weight and rhyme on the basis of a specific system.

Key words: *Poetic, metric, ilmiseqona (trinity of sciences), rhyme, pamphlet, aruz circles.*

References

- At-Tabriziy, Abu Zakariyya (al-Xatib) 1991. *Al-kafi fi-l-arud va-l-kavafi (perevod s arabского, issledovanie i kommentariy D.V.Frolov). Klassicheskiy arabskiy stix. Istoriya i teoriya aruda.* Moskva: Nauka.
- Ibn Rashiq. 1972. *Al-Umda fi mahosin ash-shi'r va-adabi va-naqdi. 4-ye izd.* T. 1-2. Bayrut.
- Krachkovskiy, I.Yu. 1956. *Arabskaya poetika v IX v.* Izbrannyye proizvedeniya. T.2. Moskva.
- Zamaxshariy, M. 1989. *Al-Qistos al-mustaqim fi ilm-il-aruz.* Bayrut: Maktabat ul-amorif.
- Musulmankulov, R. 1989. *Persidsko-tadjikskaya klassicheskaya poetika X-XV vv.* Moskva: Nauka.
- Samarqandiy, Nizomiy Aruziy. 1986. *Nodir hikoyalar.* Toshkent: G'afur

---

¹ Orzigul J. Hamroeva - Doctor of Philosophy in Philology (PhD), Associate professor, Tashkent State University of Uzbek Language and Literature named v after Alisher Navoi.

E-mail: arguvon87@mail.ru

ORCID ID: 0000-0002-3904-9712

For citation: Hamroeva, O.J. 2021. "A study of rhyme and rhyme in Abu Zakariyya (Al-Khatib) at-Tabrizi's "Al kafi fi-l aruz va-l qavafiy". *Golden scripts* 4: 20—33.

G'ulom nomidagi Adabiyot va san'at nashriyoti.

Tusi, Nosir ad-Din. 1325. *Mi'yar al-ash'or*. Tehron.

To'ychiev, U. 2011. *O'zbek adabiyotida badiiylik mezonlari va ularning maromlari*. Toshkent: Yangi asr avlodi.

Roziy, Sh. 1991. *Al-Mu'jam fi ma'oyiri ash'oru-l-ajam*. Dushanbe: Adib.

Taroziy, A. 1996. *Fununu-l-balog'a*. Toshkent: Xazina.

Yusupova, D. 1991. *Temuriylar davridagi aruzga doir risolalarning qiyosiy tahlili*. Toshkent: Ta'lim-media.

MAQOLA TAQDIM QILISH TALABLARI

“Oltin bitiglar – Golden Scripts” jurnali – Sharq adabiyoti va madaniyati, ijtimoiy-ma’naviy hayoti, tilshunoslik va aniq fanlar, dinshunoslik va ilohiyotshunoslikka oid ahamiyatli qo’lyozma manbalar, xalq og’zaki ijodi namunalariga bag’ishlangan ilmiy tadqiqotlar xulosalarini chop etishga mo’ljallangan.

I. Maqola taqdim etish uchun umumiy talablar

Qo’lyozmalar yil davomida o’zbek, ingliz, rus, fors, shuningdek, turkiy tillarda topshirilishi mumkin. Agar muallif o’z maqolasini jurnalning muayyan sonida nashr etmoqchi bo’lsa, unda qo’lyozma jurnal nashridan kamida besh oy oldin taqdim etishi kerak.

Qo’lyozmalar MS Word (.doc) formatida (oltinbitiglar@gmail.com) elektron pochta yuborilishi kerak. Iqtiboslar va izohlar bo’yicha MS Word menejerini qo’llash lozim.

Barcha qo’lyozmalar muallif (mualliflar) haqidagi qisqacha ma’lumot bilan yuboriladi.

Asosiy matn *Times New Roman* shrifti, 14 hajm, satr oralig’i 1 interval, hoshiyalar chapdan 3 sm, o’ngdan 1,5 sm, yuqori va pastdan 2 sm bo’lishi kerak.

Maqolalar *The Chicago Manual of Style, 16th Edition* formatida shakllantirilishi lozim.

Maqola matni 3 000–5 000 so’zdan iborat bo’lishi kerak.

100–150 so’zdan iborat o’zbek va ingliz tillaridagi abstrakt (annotatsiya) va 5–10 so’zdan kam bo’lmagan kalit so’zlar (o’zbek va ingliz tillarida). Abstrakt maqolaning maqsadi, metodologiyasi va natijalarini qisqacha ifodalashi kerak.

Adabiyotlar ro’yxati 5 sahifadan oshmasligi lozim.

Kitobga taqriz (ingliz yoki boshqa tillarda bo’lishi mumkin) 1500 so’zdan oshmasligi talab etiladi.

Taqriz formati: 1) sarlavha: kitob nomi, muallif (mualliflar), nashr qilingan shahar: nashriyot nomi, nashr yili, sahifasi soni. Narxi, ISBN raqami, (qattiq/yumshoq muqova); 2) taqriz so’ngida: taqrizchining F.I.O., ish joyi, pochta manzili.

II. Maqola bo’limlarini rasmiylashtirish

Maqola nomi – normal harflarda, to’q bo’yoqda, 16 hajm.

Maqola nomi o’zbek va ingliz tillarida (agar maqola boshqa tillarda yozilgan bo’lsa, maqola yozilgan til va ingliz tilida) beriladi.

Maqola sarlavhasidan keyin sahifaning o’ng chetida

muallifning ism-familiyasi yozilib, oxiriga yulduzcha (*) ishorasi qo'yiladi va sahifa pastida muallif haqida quyidagi qisqa ma'lumotlar beriladi: F.I.O., ilmiy daraja va unvon; ish joyi; e-pochta va ORCID ID (raqami).

Maqola kirish, asosiy qism bo'limlari va xulosadan tashkil topadi.

Maqola bo'limlari sarlavhasi – *yotiq*, 14 hajm.

III. Maqolada tarjimalardan foydalanish

Boshqa tillardagi matn yoki boshqa manbalar tarjimoni aniq ko'rsatilishi kerak. Agar matn maqola muallifi tomonidan tarjima qilingan bo'lsa, u holda "tarjima muallifniki" shaklida beriladi.

Rasmiy nashrdan olingan tarjima-matn tahrir qilinmaydi.

Zarur holatda tarjima matnga sana, turli diakritik belgilar va boshqa elementlar kiritilishi mumkin.

Tarjima qilingan matn olingan manba nomi asl holicha beriladi. Zarur deb topilsa, uning nomi qavs ichida berilishi mumkin.

Geografik nomlar tarjima qilinmaydi va asl shaklida beriladi.

Tashkilotlar nomi tarjima qilinmaydi va asl shaklida beriladi.

Davr nomi rasmiy qabul qilingan shaklda beriladi.

IV. Ko'chirma va tarjima parchaning berilishi

Manbadan olingan ko'chirma parcha asosiy matndan 1 qator tashlab ajratiladi, satr oralig'i 1 interval, markazda, 12 hajmda yoziladi.

Ko'chirmaning tarjimasi qavs ichida ( ) satr boshidan yozilishi kerak. Bunday ko'chirma *Times New Roman* shrift, 12 hajm, normal yozuvda beriladi.

V. Havola va izohlar berish

Manbaga havola matn ichida to'rtburchak qavsda [ ] beriladi. Havola qilingan manbalar bir nechta bo'lsa, ular nuqtali vergul (;) bilan ajratiladi.

Izohlar tegishli sahifa pastida, tartib raqami bilan joylashtiriladi.

VI. Qo'lyozma (toshbosma) manbalar va nashr etilgan asarlar bibliografiyasi

Bibliografiyada muallif yoki asar nomi satrboshidan, boshqa barcha qatorlari abzasdan yoziladi. Adabiyotlar *bibliografiyada* o'zbek lotin alifbosi tartibida ko'rsatiladi.

6.1. Qo'lyozma va toshbosma manbalar bibliografiyasi

Qo'lyozma yoki toshbosma manbalarni bibliografiyada o'zi yozilgan grafikada berish maqsadga muvofiq. Lotin alifbosidagi transliteratsiyasini berish ham mumkin. Ba'zan qo'lyozma asarning nomi muallif ismidan oldin yozilishi ham mumkin.

Muallif nomi. Ko'chirilgan asr (agar mavjud bo'lsa). Asar nomi. Qo'lyozma (toshbosma): saqlanayotgan joy, inventar raqam.

Xondamir. XV asr. Makorim ul-axloq. Qo'lyozma: O'zFASHI, № 742.

Matnda qo'lyozma (toshbosma)ga havola berish:

[Xondamir, Makorim, 17^a]

7.2. Kitoblar uchun

Bibliografiyada:

Familiya, ism. Nashr yili. *Kitob nomi*. Shahar: Nashriyot nomi.

Sirojiddinov, Shuhrat. 2011. *Alisher Navoiy: manbalarning qiyosiy-tipologik, tekstologik tahlili*. Toshkent: Akademnashr.

Matnda kitobga havola:

[Familiya kitob nashr yili, sahifa raqami]

[Sirojiddinov 2011, 99]

Agar bir muallifning bir yilda nashr qilingan kitoblaridan foydalanilgan bo'lsa, bibliografiyada kitobning nashr yili o'zbek lotin alifbosi harflari bilan ajratilib ko'rsatiladi.

Sirojiddinov, Shuhrat. 2011(a). *Alisher Navoiy: manbalarning qiyosiy-tipologik, tekstologik tahlili*. Toshkent: Akademnashr.

Sirojiddinov, Shuhrat. 2011(b). *O'zbek adabiyotining falsafiy sarchashmalari*. Toshkent: Akademnashr.

Matnda kitobga havola:

[Sirojiddinov 2011(a), 99]

Ikki muallif tomonidan yozilgan kitobni bibliografiyada berish tartibi:

Familiya, Ism va Ism Familiya. Nashr yili. *Kitobning nomi*. Shahar: Nashriyot nomi.

Vohidov, Rahim va Husniddin Eshonqulov. 2006. *O'zbek mumtoz adabiyoti tarixi*. Toshkent: Adabiyot jamg'armasi nashriyoti.

Matnda kitobga havola:

[Familiya va Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Vohidov va Eshonqulov 2006, 52]

Agar kitobning uch va undan ortiq muallifi bo'lsa, bibliografiyada barcha mualliflarning ismi to'liq yoziladi. Bunday kitobga havola qilinganda, birinchi muallifning ismi yozilib, davomida *va boshqalar* deb ko'rsatiladi:

[Familiya va boshqalar nashr yili, sahifa raqami]

[Vohidov va boshqalar 2010, 847]

Kitob yoki to'plam maqolasini bibliografiyada berish tartibi:

Familiya, ism. Nashr yili. "Maqola nomi." *Kitob yoki to'plam nomi*, Ism Familiya, Ism Familiya muharrirligida, maqola sahifasi raqamlari. Shahar: Nashriyot.

Ismoilov, Ilyos. 2020. "Navoiy ijodida Ya'juj-Ma'juj obrazi." *Alisher Navoiy va XXI asr*, Shuhrat Sirojiddinov muharrirligida, 130 – 133. Toshkent: Mashhur-press.

Matnda kitob yoki to'plam maqolasiga havola:

[Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Ismoilov 2020, 131]

Elektron shaklda nashr qilingan kitoblar uchun:

Elektron kitobning bir nechta formati bo'lsa, bibliografiyada foydalanilgan format ko'rsatiladi. Elektron kitobning internet manzili (URL) hamda shu manba olingan sana ko'rsatilishi lozim.

Elektron kitobni bibliografiyada berish:

Familiya, Ism. Nashr yili. *Kitob nomi*. Shahar: Nashriyot nomi. URL.
Foydalanilgan sana.

Adizova, Iqboloy. 2020. *Thinker poetess of the East*. Germany:
Lambert Academic Publishing. <https://www.lap-publishing.com/>. 12.07.2019.

Matnda elektron kitobga havola:

[Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Adizova 2020, 11]

Ikki muallif tomonidan yozilgan elektron kitobni bibliografiyada berish tartibi:

Familiya, Ism va Ism Familiya. Nashr yili. *Kitobning nomi*. Shahar:
Nashriyot nomi. Internet adres (URL).

Sirojiddinov, Shuhrat va Sohiba Umarova. 2017. *O'zbek
matnshunosligi qirralari*. Chikago: Chikago universiteti nashriyoti.
<http://press-pubs.uchicago.edu/founders/>.

Matnda elektron kitobga havola:

[Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Sirojiddinov 1987, 19-hujjat]

7.3. Jurnal maqolasi uchun

Chop etilgan jurnal maqolasini bibliografiyada berish tartibi:

Familiya, Ism. Nashr yili. "Maqola nomi." *Jurnal nomi* jurnal soni:
maqola sahifalari.

Alimuhamedov, Rixsitilla. 2018. "Qadimgi turk-moniy adabiyoti."
Oltin bitiglar 1: 65 – 76.

Matnda jurnal maqolasiga havola:

[Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Alimuhamedov 2018, 70]

Elektron jurnal uchun:

Elektron jurnal uchun jurnalning DOI manzili ko'rsatiladi. Agar DOI manzili mavjud bo'lmasa, internet adresi ko'rsatilishi kerak (URL). DOI – bu o'zgarmas ID bo'lib, internet tarmoqlarining elektron adreslari tizimiga ulangan, ya'ni manbani boshqaruvchi <http://dx.doi.org/> manzildir.

Elektron jurnal maqolasini bibliografiyada berish:

Familiya, Ism. Nashr yili. "Maqola nomi." *Jurnal nomi* jurnal soni: maqola sahifalari. DOI adres (yoki URL).

Ismoilov, Ilyos. 2020. "Saddi Iskandariy" dostonidagi adabiy ta'sir va o'ziga xoslik masalasi xususida." *O'zbekistonda xorijiy tillar* 3: 229 – 235. doi: 10.36078/1596780050.

Matnda maqolaga havola:

[Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Ismoilov 2020, 231]

7.4. Gazeta yoki ilmiy-ommabop jurnal uchun

Gazeta yoki ilmiy-ommabop jurnal maqolasiga havola matn shaklida beriladi (masalan, Muhammadjon Imomnazarovning 27.02.2005dagi "O'zbekiston adabiyoti va san'ati" gazetasida chop etilgan maqolasida aytilganidek...); odatda, bunday manbalar umumiy adabiyotlar ro'yxatida keltirilmaydi. Agar keltirilsa, kitoblarga qo'yiladigan talablarga asosan beriladi.

Agar onlayn maqolaga havola berilayotgan bo'lsa, uning internet manzili (URL), maqola olingan sana ko'rsatilishi kerak.

Gazeta yoki ilmiy-ommabop jurnal maqolasini bibliografiyada berish tartibi:

Familiya, Ism. Nashr yili. "Maqola nomi." *Gazeta-Jurnal nomi*, nashr sanasi.

Imomnazarov, Muhammadjon. 2005. "Jomiy "Xamsa" yozganmi?." *O'zbekiston adabiyoti va san'ati*, January 25.

Matnda maqolaga havola:

[Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Imomnazarov 2005, 4]

Elektron gazeta yoki ilmiy-ommabop jurnal maqolasini bibliografiyada berish:

Familiya, Ism. Nashr yili. "Maqola nomi." *Jurnal nomi*, nashr sanasi. Internet adres.

Sobirov, Ergash va Akmal Kenjayev. 2010. "Milliy qadriyat va globallashuv". *New York Times*, 27.02. <http://www.nytimes.com/28/us/28health.html>.

Matnda maqolaga havola:

[Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Sobirov va Kenjayev 2010, 17]

Maqola so'ngida foydalanilgan adabiyotlar o'zbek lotin alifbosi tartibida beriladi. Adabiyotlar ro'yxati ikki qismdan iborat bo'lishi, birinchi qismda foydalanilgan adabiyot chop etilgan grafikada yuqorida ko'rsatilgan shaklda rasmiylashtirilishi, ikkinchi qismda esa barcha foydalanilgan adabiyotlar o'zbek lotin alifbosida berilishi talab qilinadi. Misol uchun:

Adabiyotlar

Баранов, Х.К. 1958. Арабско – русский словарь. Москва: Наука.

Adabiyotlar

Baranov, X.K. 1958. Arabsko – russkiy slovar. Moskva: Nauka.

Maqolani rasmiylashtirish talablarining ingliz tilidagi variantini "*The Chicago Manual of Style, 16th Edition*" qo'llanmasi yoki <https://www.chicagomanualofstyle>. havolasidan ko'rib olishingiz mumkin.

Ushbu son "Oltin bitiglar" tahririyatida sahifalandi.
Manzil: Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Yusuf Xos Hojib ko'chasi 103-uy.
e-mail: goldenscripts@gmail.com
Tel.: +99891 166-31-38
Bosishga 28. 12. 2021-yilda ruxsat etildi
Qog'oz bichimi 70x100 1/16/.
nashriyot bosma tabog'i: 8
Jurnal 2017-yil 26 oktyabrda O'zbekiston Respublikasi Matbuot va axborot agentligi
tomonidan № 0940 raqami bilan ro'yxatdan o'tgan.
Tahririyatga kelgan qo'lyozmalar taqriz qilinmaydi va mualliflarga qaytarilmaydi.

"Mashhur-Press" bosmaxonasida chop etildi.
Buyurtma №0440 Adadi 300 dona.
Bosmaxona manzili:100129 Toshkent, Markaz 15, 1-uy. Tel.: +99890 900 75 77,

+99894 659 94 62